

Az ukrajnai háború és várható következményei **The War in Ukraine and Its Anticipated Consequences**

Bevezető **Introduction**

Lamm Vanda

az MTA rendes tagja, kutatóprofesszor emeritus, Társadalomtudományi
Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest; Széchenyi István Egyetem Deák
Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Győr
lamm.vanda@tk.hu

Összefoglalás

Az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya 2022. november 23-án interdiszciplináris konferencia keretében tárgyalta az ukrajnai háborút és annak várható következményeit. Az előadók világpolitikai összefüggésben elemezték az orosz–ukrán konfliktust, s választ kerestek arra, hogy a háború miképpen érinti a jövő gazdaságát, a világ és hazánk biztonságpolitikai helyzetét, napjaink nemzetközi jogrendjét, a háborús bűncselekményekért való felelősségre vonási lehetőségeket, valamint a háborús dezinformáció és propaganda szerepét az ukrajnai háborúban.

Abstract

On 23 November 2022, at an interdisciplinary conference the Section of Economic and Legal Sciences of the Hungarian Academy of Sciences discussed the Ukrainian war and its anticipated consequences. The speakers at the conference analysed the Russian-Ukraine conflict in world political and economic context, the world and Hungary's security perspectives, the influence of the conflict on contemporary international legal order, the possibilities to prosecute the perpetrators of war criminals, and the role of disinformation and propaganda in the war against Ukraine.

Kulcsszavak: orosz-ukrán háború, posztszovjet államok, *uti possidetis elve*, 1853-56-es krimi háború

Keywords: Russian-Ukrainian war, post-Soviet states, principle of *uti possidetis*, 1853-56 Crimean War

Keywords:

Bevezetés

Az immár több mint egy éve tartó orosz–ukrán háború, a II. világháború óta a legsúlyosabb fegyveres összeütközés Európa területén, területszerző rablóháború, amelyet egy nagyhatalom, az ENSZ Biztonsági Tanácsának egy állandó tagja indított egy független, szuverén állam ellen. A putyini Oroszország a Szovjetunió területeit és szuperhatalmi státusát szeretné visszaszerezni, teszi ezt úgy, hogy semmibe veszi, és felrúgja napjaink nemzetközi jogrendjének alapvető fontosságú szabályait, olyan normákat, amelyek létrejöttében a mai Orosz Föderáció elődállama, a Szovjetunió meghatározó szerepet játszott, sőt, a normák egy részének megalkotását maga a Szovjetunió szorgalmazta.

A mostani háború a Krím 2014-ben történt annektálásával vette kezdetét, s bár az Európai Unió, az Egyesült Államok, Kanada és más államok már 2014-től Oroszországgal szemben bevezetett bizonyos gazdasági szankciókat, a jogsértés felett a világ közvéleménye talán túlságosan könnyen tért napirendre.

Mind a Krím 2014-ben történt annektálása és a kelet-ukrajnai szakadár régiókba „önkéntesek” küldése, a szakadárak támogatása, a Luhanszki és Donyeck-i Népköztársaságok elismerése, mind pedig a 2022. február 24-én indított „különleges hadművelet” súlyosan sérti Ukrajna szuverenitásának és területi integritásának tiszteletben tartására vonatkozó orosz vállalásokat, s ellenmondott a határok sérthetetlensége szabályának, amelyet a Moszkva számára annak idején oly fontos 1975-ös Helsinki Záróokmány tartalmazott. Hasonlóképpen ellentmond az *uti possidetis juris* szokásjogi szabályának, amely szerint a „megörökölt” határok nem változtathatók meg. E tétel eredete a 19. század első harmadára nyúlik vissza, s alkalmazásra került a 20. század közepén a volt gyarmati területek függetlenné válásakor, majd pedig a század utolsó évtizedében a Szovjetunió és Jugoszlávia felbomlásakor, valamint Csehország és Szlovákia szétválásakor. Az *uti possidetis* értelmében a gyarmati területek közötti közigazgatási határok, illetve a szövetségi államok közötti korábbi határok fennmaradnak és államhatárokká válnak. Ez a szabály mindenkor a határok stabilitását szolgálta, legyen az volt föderatív államalakulat tagállamainak határa, vagy gyarmati időkből megörökölt közigazgatási határ, s kifejezi azt, hogy később a határok megváltoztatásának nincs helye.

Az Orosz Föderáció az elmúlt két évtizedben arra törekedett, hogy a posztszovjet térség államait minél inkább befolyása alá vonja, hol gazdasági unióról, hol katonai együttműködésről szóló szerződések keretében, nem is beszélve a helyi fegyveres konfliktusok szításáról és a háborúkról. Az orosz birodalmi törekvéseknek Ukrajna próbált ellenállni, s – a belső politikai csatározások függvényében – megtorpanásokkal ugyan, arra törekedett, amit a három balti államnak sikerült elérnie, nevezetesen, hogy az Európai Unió és a NATO tagja legyen. Kétségtelen a balti államok több szempontból is kedvezőbb helyzetben voltak, mint Ukrajna, egyebek között azért is, mert ezek az államok a két világháború között önálló, független államok voltak. A Szovjetunió megszűnésekor a három balti állam esetében 1940-ben erőszakkal elvett szuverenitásuk helyreállítása történt, s éppen ezért ezek

az államok nem tekinthetők a Szovjetunió utódállamának. Ukrajna azonban 1991-ben több évszázados orosz/szovjet uralom után nyerte el önálló állami létét, s nagyon is próbált a függetlenség adta lehetőségekkel élni. Ukrajnának a nyugati államokhoz való közeledése kapcsán többen leírták és elmondták, hogy Oroszország biztonsági aggódalmi jogosak, s az orosz vezetés is nemzeti érdekeire hivatkozik. Erre csak azt lehet válaszolni, hogy Ukrajnának viszont szuverén és független államként joga van arra, hogy ahhoz a szövetségi rendszerhez, hatalmi csoportosuláshoz csatlakozzon, amely nemzeti érdekeinek jobban megfelel.

Az ukrajnai háború világpolitikai következményei ma még beláthatatlanok. Bármilyen legyen is ennek a háborúnak a kimenetele az a nemzetközi kapcsolatokban, a világgazdaságban, a NATO és az euro-atlanti térség biztonság politikájában alapvető változásokat hozott, amelyeknek a következményeit még nem látjuk. Egy biztos, a nagyhatalmak együttműködésén nyugvó, a második világháború utáni világrend súlyosan megsérült, s csak találgatni lehet, hogy az helyreállítható lesz-e, vagy pedig a sérülések kijavíthatatlanok.

Maga a háború megindítása eleve Oroszország elszigetelődését hozta magával, s ezt növelték az Oroszországgal szembeni szankciók. Az izoláltságot csak fokozzák azok az orosz lépések, amelyek abban nyilvánulnak meg, hogy Oroszország felmondott több fontos nemzetközi szerződést, így 2022. március 16. óta nem tagja az Európa Tanácsnak, 2022. szeptember 16. óta pedig nem részese az Emberi Jogok Európai Egyezményének. Ez utóbbi lépés azt jelenti, hogy Oroszország a saját állampolgárait fosztotta meg attól a lehetőségtől, hogy emberi jogaik megsértése esetén nemzetközi bírói fórumhoz fordulhassanak. Oroszország felmondta továbbá az utolsó, még hatályban lévő orosz–amerikai nukleáris fegyverkorlátozási szerződést, a START-II egyezményt, amely korlátozta a stratégiai fegyverek számát, és két fázisban történő leszerelésükről rendelkezett.

A mostani orosz–ukrán háború sok szempontból emlékeztet az 1853–1856-os krími háborúra, amelyet a magyar szabadságharcot leverő I. Miklós cár Oroszországa indított 1853-ban a gyengülő Oszmán Birodalommal ellen, a Balkán és Délkelet-Európa irányába való terjeszkedés jegyében. Oroszország ellenében Franciaország, Nagy-Britannia és a Szárd–Piemonti Királyság a törököket támogatta, kezdetben korszerű fegyverekkel, majd pedig a törökök oldalán beléptek a háborúba. A majd három évig tartó súlyos harcok után, amelyben közel egymillió ember vesztette életét, végül 1856-ban Oroszország kénytelen volt aláírni a számára igen kedvezőtlen és az orosz terjeszkedéseknek gátat szabó 1856-os párizsi szerződést. A 19. században, a krími háború idején a törökök és három európai állam lépett fel Oroszországgal szemben. A 21. század első harmadában az Európai Unió, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és más államok óriási összegekkel és fegyverrel

segítik Ukrajnát, s a 2022. február 24-i orosz támadás után mindössze öt nappal az ENSZ 193 állama közül 141 az orosz agressziót elítélő határozatot szavazott meg,¹ kifejezve azt, hogy fegyveres területszerzésre a 21. században nem kerülhet sor, s ilyen akciók nem tolerálhatók.

¹ Az Ukrajna elleni orosz agressziót számos más nemzetközi szervezet is elítélte, így - mások mellett - az Európai Unió, az Európa Tanács, a NATO, a Gazdasági Együttműködés Szervezete, az Amerikai Államok Szervezete, az Északi Tanács, a Nyugat-afrikai Államok Közössége.